

13. ХЭҮЗ. (2022) *Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих 2022-2023 оны хөтөлбөрийг батлах тухай*. Улаанбаатар. Retrieved from <https://mlsp.gov.mn/uploads/files/hutulbur2022.pdf>
14. ШШГЕГ. (2023) *Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэлийн Ерөнхий Газрын статистик мэдээлэл*. Улаанбаатар Retrieved from <https://uzesgelen.cd.gov.mn/wp/>
15. Ralph Fevre. (2003). *The Sociology of Labour Markets*. University College of Swansea.

ХҮҮХДЭД ЭЭЛТЭЙ ХОТЫН ИНДЕКС ТООЦОХ АРГАЧЛАЛЫН ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

Л. Сарангэрэл. Доктор

МУБИС-ийн Нийгмийн ухааны тэнхимийн багш

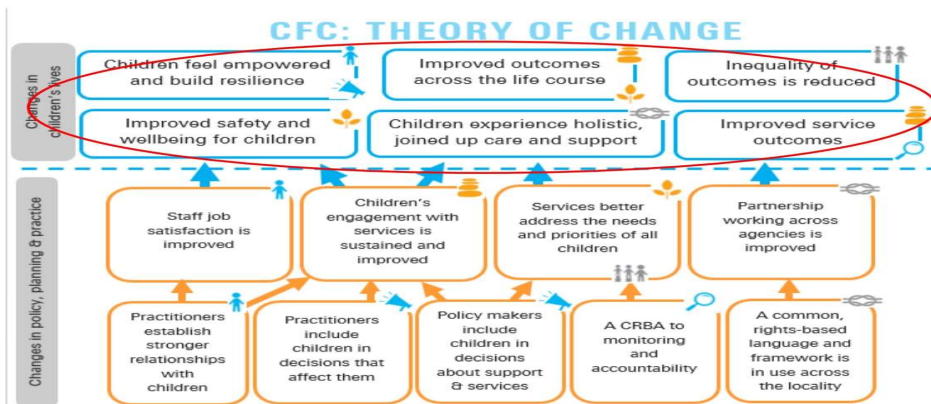
Abstract: *The purpose of this article is to study concept, theory, basic principles of the child friendly city, and comparing international experiences between their indicators. The theoretical framework of a child-friendly city is based on the idea that changes in city policy, planning and activity will lead to changes in the lives of children. In particular, the cities of underdeveloped and developing countries face a wide range of problems related to Children's Rights, safety and their environment.*

Keywords: *Child friendly city, theory of Change, Children's Rights, safety, environment, influencing city decisions, participation in social life and family, access to basic services such as health, education, housing.*

Хүүхдэд ээлтэй хотын тухай ойлголт нь НҮБ-ийн 1992 оны хүүхдийн эрхийн конвенцоос эх үндэстэй (UNICEF, 1992). 1996 онд Туркийн Истанбулд “Хүүхдэд ээлтэй хотууд” санаачлага анх эхэлсэн байдаг. Дэлхийн улс орнууд хүүхдэд ээлтэй хот, орон нутгийг бий болгох санаачлагыг сүүлийн жилүүдэд идэвхтэй дэмжиж байна. Ялангуяа буурай хөгжилтэй болон хөгжиж орнуудын хотын өмнө хүүхдийн эрх, аюулгүй байдал, орчинтой холбоотой өргөн хүрээтэй олон асуудлууд тулгамдаж байна.

Хүүхдэд ээлтэй хотын талаарх үзэл баримтлалыг ойлгохын тулд онолын түвшинд судлах ёстой. Онолын суурь нь бодлого, төлөвлөлт, үйл ажиллагаандаа өөрчлөлт хийснээр хүүхдийн амьдралд өөрчлөлт гарна гэсэн онолын үзэл дээр тулгуурладаг.

Зураг 1. Хүүхдэд ээлтэй хот: Өөрчлөлтийн онол

Эх сурвалж: (UNICEF, United Kingdom, 2017)

Хүүхдэд ээлтэй хотын санаачлага нь хүүхдийн эрхийн конвенцийн хэрэгжилттэй шууд холбоотой. Хүүхдэд ээлтэй хотын үзэл баримтлал нь үндсэн дөрвөн зарчим дээр тулгуурладаг. Энэ нь алагчлалгүй хандах, дээд ашиг сонирхлыг харгалзах, амьдрах, хөгжих дээд бололцоог хангах, хүүхдийг сонсож, үзэл бодлын хүндэтгэх явдал юм. Тухайн хот хүүхдэд ээлтэй хот болохын тулд хүүхдэд бүрт дараах эрхийг хангаж өгсөн байх ёстой.

1. Хотынхоо шийдвэрт нөлөөлдөг байх
2. Хотоо ямар байлгахыг хүсэж байгаагаа илэрхийлдэг байх
3. Гэр бүл, олон нийт, нийгмийн амьдралд оролцох
4. Эрүүл мэнд, боловсрол, орон байраар хангагдах зэрэг үндсэн үйлчилгээг авдаг байх
5. Аюулгүй цэвэр ус ууж, ариун цэврийн байгууламжаар хангагдах
6. Мөлжлөг, хүчирхийлэл, дарамт шахалтаас хамгаалагдсан байх
7. Гудамжинд ганцаараа аюулгүй алхах
8. Найзуудтайгаа уулзаж, тоглох
9. Ургамал, амьтанд зориулсан ногоон орчинтой байх
10. Бохирдолгүй орчинд амьдрах
11. Нийгэм, соёлын үйл ажиллагаанд оролцох
12. Өөрийн хотын эрх тэгш иргэн байх
13. Үндэс угсаа, шашин шүтлэг, орлого, хүйс, хөгжлийн бэрхшээл, гарал үүсэл харгалзахгүйгээр үйлчилгээ авах багтана.

Эдгээрийг хангаж чадсанаар хүүхдэд ээлтэй хотын алсын хараа гарч ирнэ. Хамгийн гол нь хүүхдийн эрхийг хүлээн зөвшөөрч, түүнийг хэрэгжүүлэхэд бодлого, төлөвлөлтөө чиглүүлэх ёстой. Хүүхдэд ээлтэй хотын үзэл баримтлалыг орон нутгийн түвшинд буулгах ёстой бөгөөд үүнд 9 үндсэн хүчин зүйл чухал үүрэгтэй. Нэгдүгээрт, хүүхдийн оролцоог хангаж, тэдний дуу хоолойг сонсож, шийдвэр гаргах үйл явцад оруулах, хоёрдугаарт, хүүхдэд ээлтэй эрх зүйн орчинг бүрдүүлж, эрхийг хангаж, хамгаалах, гуравдугаарт, хотын хэмжээнд хэрэгжих хүүхдийн эрхийн стратегийг хэрэгжүүлэх, дөрөвдүгээрт, хүүхдийн эрхийг хангах нэгж байгуулах, түүнийг удирдан чиглүүлэх, тавдугаарт, хүүхдэд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээг хийж, бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөг тооцох, зургаадугаарт, хүүхдийн төсвийг нэмэгдүүлэх, долоодугаарт, хотын хүүхдийн нөхцөл байдлын

тайланг тогтмол гаргаж, шаардлагатай мэдээ баримтуудыг цуглуулдаг байх, наймдугаарт, насанд хүрэгчдэд хүүхдийн эрхийн талаарх мэдлэг, ойлголтыг хүргэн, таниулах, есдүгээрт, хүүхдийг хамгаалах бие даасан өмгөөллийг дэмжиж ажиллах чухал үүрэгтэй (UNICEF, 2015).

Хот бүрийн өмнө тулгамдсан олон асуудлууд байдаг. Тэдгээрийн дундаас хүүхдийн асуудлыг яагаад онцлох ёстой вэ ?

- Хүүхэд нь бие даасан хүн юм. Тэдэнд насанд хүрэгчидтэй адил эрх бий, тэд бол эцэг эхийн эзэмшилд байдаг өмч, улсын бүтээгдэхүүн биш юм.
- Хүүхдийн эрүүл хөгжил, идэвхтэй оролцоо нь хот, өргөн утгаараа нийгмийн ирээдүйн хөгжилд чухал үүрэгтэй
- Хүүхэд нь бүрэн хамааралтайгаар бидний дунд хөл тавьдаг. Тэд насанд хүрэгчдийн тусламжтайгаар өсөж хөгжинө.
- Тэдний хамаарал, хөгжлийн явц нь хүүхдийг улам эмзэг, мэдрэмтгий болгодог. Өөрөөр хэлбэл, орлогын түвшин, орон байрны нөхцөл, байгаль орчны бохирдол нь шууд нөлөө үзүүлнэ.
- Хүүхдүүд үйлдэл, эс үйлдлээс хамаарч янз бүрийн нөлөөнд ордог. Төрийн бодлого бүхэлдээ хүүхдэд шууд болон шууд бусаар нөлөө үзүүлж байдаг. Хүүхэд нь нийгэм, хүрээлэн буй орчин, эдийн засгийн өөрчлөлтийн туйлын мэдрэмтгий барометр болдог.
- Хэрвээ хүүхдэд анхнаас нь анхаарал хандуулахгүй орхивол эргээд ирээдүйд асар өндөр зардлыг бид гаргах шаардлага үүснэ. Хүүхдийг эхийн хэвлийд бүрэлдэхээс өмнө тэдний өсөлт, хөгжилтөд нөлөөлөх эерэг, сөрөг хүчин зүйлсийг тооцож, төрийн бодлогын түвшинд анхаарах шаардлагатай.

Судалгааны энэхүү хэсэгт хүүхдэд ээлтэй хотын олон улсын туршлагын тухай авч үзнэ.

АНУ-ын туршлага, сургамж

Америкийн хотын хүн амын 25 орчим хувийг хүүхдүүд эзэлдэг бөгөөд 1960 – аад оноос эхлэн хотод амьдарч буй хүүхдийн нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудлыг судлаж эхэлсэн байна. Тухайлбал “Америкийн хотууд дах амьдралын хэв маяг, нас баралт” бүтээлд цэцэрлэгт хүрээлэн болон засмал зам дагуух гудамж талбайн орчин дах хүүхдийн үйл ажиллагааны харьцуулсан судалгааг хийсэн байдаг (Jane Jacobs, 1961). Энэ мэтчилэн хотын орчин дах хүүхдийн асуудлаар суурь судалгаанууд тасралтгүй хийгдсээр ирсэн байна.

1990-ээд оноос судлаачид хүүхдийн асуудлыг аюулгүй байдал болон амьдарч орчиндоо ая тухтай, таатай амьдрахтай холбож судлах тал дээр анхаарах болжээ. Дэлхийн II дайны дараа Америкын хотууд хурдны зам, хязгаарлагдмал ил задгай талбайтайгаар төлөвлөж ирсэн бол сүүлийн үед хүүхдийн амьдарч буй орчинд замын хөдөлгөөнийг хязгаарлаж бууруулах чиглэлд явж байгааг судалгаануудад тэмдэглэх болжээ. Хотод нас барж буй хүүхдийн 20 хувь нь замын хөдөлгөөний ослоор эндэж байгаа нь анхаарах асуудал болсныг судлаачид онцлох болжээ (Newman, 2016)

XX зуун гарснаар хотжих үйл явцад өөрчлөлтүүд орж биеийн хүчний хөдөлгөөн багассан нь Америкын хотууд түгээмэл болсон байна. Үүний шалтгаан нь хүүхдүүдэд цугларч, нэгдэх талбай цөөрсөн, цэцэрлэгт хүрээлэнгүүд гэрээс нь хол зайтай, гудамж талбай өмнөх үетэй харьцуулахад илүү аюултай болсон, эцэг эхчүүдийн хандлага өөрчлөгдөж үр хүүхддээ тавих анхаарал нэмэгдэн гадуур тоглуулах сонирхол багассан, хүүхдийн ухаалаг утас, компьютер, зурагт, цахим тоглоомын хэрэглээ нэмэгдсэнтэй холбоотой юм. Энэ байдал Ковид-19 цар тахлын нөлөөгөөр улам бүр нэмэгдсэн байна.

Судлаачид хүүхдүүд ямар нэг хязгаарлалт багатай орчинд тухайлбал явган хүний зам, худалдааны том төвүүд, эсвэл нуугдах, янз бүрийн дүрд орон төсөөллийн орчинг бүрдүүлэх боломжтой цас, ус, элс ихтэй газруудад тоглох сонирхол ихтэй байдгийг илрүүлсэн байдаг (Egli V, 2020). Энэ мэтчилэн судалгааны үр дүн дээр тулгуурласан хот төлөвлөлт, хүүхдэд ээлтэй орчинг бүрдүүлэх чиглэлд Америкийн хотууд анхаарч байна. Өөрөөр хэлбэл судалгаа, шинжилгээ, нотолгоон дээр тулгуурлан бодлого боловсруулж, төлөвлөх, шийдвэр гаргах үйл явц явагдаж байна.

Олон хотод хүүхдийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх чиглэлд бодлого боловсруулсан байна. 2020 онд UNICEF – ийн дэмжлэгтэй хүүхдэд ээлтэй хотын загвар төлөвлөгөө хэрэгжиж эхэлжээ. Энэ хүрээнд Хьюстон, Миннеполис, Сан-Франциско хотуудад туршилт хөтөлбөр эхэлсэн байна.

Хүүхдэд ээлтэй орчинг бүрдүүлэхэд амьдарч буй орчин тойрон хамгийн чухал юм. Энэ хүрээнд **15 минутын хот** гэсэн зарчмыг нэвтрүүлсэн. Энэ нь өдөр тутмын бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг гэрээсээ 10-15 минут алхаад авах боломжийг бүрдүүлэх тухай юм. Учир нь амьдарч буй орчин нь хүүхдийн хөгжилд чухал нөлөө үзүүлдэг. Энэ хүрээнд тодорхой хэмжилтийн аргачлалыг 6-14 насны хүүхдэд зориулан боловсруулсан байна. 6 хүртлэх насны хүүхэд нь эцэг эхээс шууд хамааралтай байдаг учраас аргачлалд оруулаагүй байна. Харин 6-14 насны хүүхэд нь илүү бие дааж шийдвэр гаргадаг, орчин тойроноо судлах, бусадтай харилцаанд орох, бие даан эрэл хайгуул хийж явдаг (U.S. Census Bureau, 2019).

Хүүхдийн амьдарч буй орчны үнэлгээг 6 бүлэг 23 шалгуур үзүүлэлттэйгээр боловсруулсан байна. Үүнд:

1. Гэрийн орчин нөхцөл
2. Эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээ
3. Боловсролын үйлчилгээ
4. Аюулгүй байдал, хамгаалал, тээвэр
5. Тоглох, амралт чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх
6. Нийгмийн амьдрал орно.

Дээрх шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үнэлгээг хийхэд тодорхой асуудлууд үүссэн байдаг. Тухайлбал эцэг эх болон хүүхдээс мэдээлэл цуглуулах нь цаг хугацаа их зарцуулдаг. Зарим шалгуур үзүүлэлт нь хот төлөвлөлтийн бодлого, зорилготой шууд холбогддоггүй байна. Тиймээс дээрх хүндрэлийг бууруулахын тулд захиргааны мэдээллийг ашиглах замаар цаг хугацаа, зардлыг бууруулах, асуулгын тоог зөвхөн Америкийн хотууд хамааралтайг сонгох зэргээр өөрчилсөн туршлага байна.

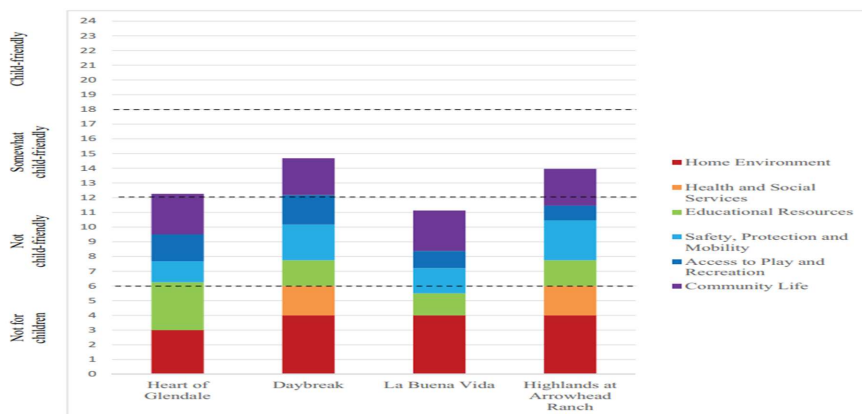
Америкийн жишээн дээр хүүхдэд ээлтэй хотыг дараах байдлаар үнэлэж байна. Үүнд:

1. 18-24 оноо: Хүүхдэд ээлтэй орчинтой
2. 12-18 оноо: Хүүхдэд зарим талаар ээлтэй орчинтой
3. 6-12 оноо: Хүүхдэд ээлгүй орчинтой
4. 0-6 оноо: Хүүхдэд тохиромжгүй орчинтой

Эндээс хүүхдэд ээлтэй хотын индексийг гаргаж ирсэн байдаг. Судалгааны нийт үр дүнг жишээгээр харвал дараах байдал харагдаж байна. Зураг 1 дээрээс харвал судалгаанд хамрагдсан 4 дүүргийн тухайд 3 нь хүүхдэд зарим талаар ээлтэй, 1 дүүрэг ээлгүй орчинтой гэсэн ангилалд багтаж байна. 6 бүлэг шалгуур үзүүлэлтээр харвал хот бүр харилцан адилгүй байна. Энэхүү судалгаанаас гарсан нэг сонирхолтой дүгнэлт нь орлогын хувьд бага орлогтой орчин нь хүүхдэд ээлтэй болон ээлгүй хоёрын дунд, орлогын түвшин дундажаас дээгүүрт ордог дүүргийн хувьд хүүхдэд ээлгүй ангилалд багтсан

байна. Эндээс орлого нь хүүхдэд ээлтэй эсэхийг шийдвэрлэхэд хүчтэй нөлөө үзүүлдэггүй гэдэг нь харагдаж байна.

Зураг 2. Шалгуур үзүүлэлтийн индексийн үр дүн

Эх сурвалж: (Nelya Rakhimova, 2022)

Дээрх аргачлалаар туршилт судалгаа хийсний дараа асуулгыг сайжруулан дараах шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулсан байна. Хүснэгт 1 дээрх шинэчилсэн аргачлалын суурь үзэл баримтлал нь Вулькок болон Стийл нарын үзэл дээр тулгуурласан (Woolcock, Geoff, and Wendy Steele., 2008).

Тэдний үзлээр хүүхдэд ээлтэй хот нь дараах шинжүүдийг агуулсан байна. Үүнд:

1. Хүүхдийн сонгох эрх
2. Хүүхдийн аюулгүй байдал, хамгаалал
3. Хүүхдийг хүндэлж, үнэ цэнийг хүлээн зөвшөөрөх
4. Хүүхдийн эрүүл мэнд
5. Бие даан зорчих
6. Олон төрлийн үйчилгээ авч үйл ажиллагаанд оролцох
7. Хамт олны харьяалал, холбоотой байх мэдрэмж
8. Бодит оролцоо ба бие даасан байдал
9. Тоглох замаар танин мэдэх боломж
10. Байгаль орчин, ногоон байгууламжтай холбогдох багтана.

Энэхүү үзэл баримтлал дээр тулгуурлан 1. Орон байрны орчин, 2. Эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээ, 3. Боловсролын нөөц, 4. Аюулгүй байдал ба хамгаалал, 5. Хөдөлгөөн, 6. Тоглох, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх боломж, 7. Хамтын амьдралд оролцох гэсэн 7 үндсэн хэмжигдэхүүнийг гаргаж ирсэн байна.

Хүснэгт 1. Хүүхдэд ээлтэй орчинг хэмжих үнэлгээний хэрэгсэл

Evaluation Dimension	Indicator
Home Environment	1. Space available at home (e.g. <1 person per room, or <2 people per bedroom) 2. Families have access to affordable housing 3. Families have access to safe and secure housing 4. Access to outdoor space (e.g. yard, patio, balcony, shared courtyard, pocket park, etc.)
Health and Social Services	5. Air quality and/or water quality 6. Distance to urgent care, ER, hospital 7. Emergency response times 8. Obesity rates and/or asthma rates 9. Youth mental health services
Educational Resources	10. Healthy food access: distance to grocery store, market, farmer's market 11. Distance to primary school 12. Distance to middle school (accessible by walking, bike, or transit) 13. Distance to child day care and after school services 14. Distance to additional educational services (e.g. libraries) (accessible by walking, bike, or transit)
Safety and Protection	15. Overall crime rate 16. Child-related crime rate 17. Incidence of traffic accidents 18. Block watch program
Mobility	19. Street speed limits 20. Distance to bus stops/transit 21. Number and quality of bicycle lanes (protected versus unprotected) 22. Number and quality of sidewalks 23. Safe routes to school program/walking school bus
Access to Play and Recreation	24. Distance to parks 25. Distance to playgrounds 26. Distance to sports facilities 27. Distance to public swimming pools 28. Distance to community recreation centers 29. Distance to big parks with nature areas, trails, rivers, and/or lakes
Community Life	30. Presence of play streets programs 31. Board meetings and community meetings 32. Diversity (racial and/or age diversity) 33. Education attainment: Percentage of educated people 34. Presence of after school programs, library events, recreation center programming 35. Including children in public participation and decision making

Эх сурвалж: (Nelya Rakhimova, 2022)

Америкийн хүүхдэд ээлтэй хотыг бий болгох, түүнийг хэмжих шалгуурын тухайд олон жилийн суурь судалгаа болон, UNICEF-ийн дэмжлэг, арга зүйтэйгээр өөрийн улсын онцлогт тохирсон арга зүй, аргачлалыг боловсруулсан байна. Үүний тулд нэгдүгээрт, сонгогдсон хотод туршилт судалгаа явуулж, түүний үр дүнд тулгуурлан, арга зүйгээ улам сайжруулж байна.

Беларус улсын туршлага

Беларус улсын тухайд хүүхдэд ээлтэй хот санаачлагыг нийт 25 хотод хэрэгжүүлж, үнэлгээг хийсэн. Тус улсын хотууд нийтлэг тулгамдаж байгаа асуудал нь орчны бохирдол, хүүхдийн тоглоомын талбай дутмаг, замын хөдөлгөөн ихтэй, зам тээврийн ослын эрсдэл өндөр, стрессийн түвшин их, хууль бус үйл ажиллагаа, мансууруулах бодисын хэрэглээний асуудал багтана.

Беларусын тухайд 6-12 насны хүүхэд, 13-17 насны өсвөр үеийнхэн, 0-12 настай хүүхэдтэй эцэг эхүүдээс нийслэл хот, муж, дүүргийн түвшинд хийсэн. Хүүхдэд ээлтэй хотын индексийн судалгаа нь 7 параметр, 41 үзүүлэлттэй хийгдсэн байна. Индексүүдийг 0-10 хүртлэх хэмжүүрт шилжүүлж, 10 нь хамгийн сайн, 0 нь хамгийн муу гэсэн утгыг агуулахаар төлөвлөсөн байна. Долоон параметрт

1. Хүүхдийн нийгмийн амьдрал, шийдвэр гаргах үйл явц дах оролцоо
2. Амьдрах орчин
3. Хотод амьдарч буй хүүхдийн аюулгүй байдал
4. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон эрүүл амьдралын хэв маяг
5. Боловсрол ба хөгжил
6. Амралт, соёл
7. Хэцүү хүнд нөхцөлд туслах байдал багтсан.

2012 онд тус судалгааг эхлэх үед хотуудын дундаж индекс 6.9 байсан бол 2017 онд таван жилийн дараа 7.7 болж нэмэгдсэн байна. UNICEF – ээс Минск хотыг хүүхдэд ээлтэй хотоор тодруулсан байдаг.

Зураг 3. Хүүхдэд ээлтэй хот Минск

Эх сурвалж: (UNICEF, 2019)

Беларусын жишээн дээр хүүхдэд ээлтэй хотын индекс тодорхойлох ажил нь нэгдүгээрт, индексийг тооцох, хоёрдугаарт, хотод амьдарч буй хүүхэд, насанд хүрэгчдийн нөхцөл байдалтай холбоотой тайланг бэлтгэх, гуравдугаарт, хотын хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хүүхдэд ээлтэй хотын индексийн үндэс дээр тулгуурлаж боловсруулах, шинэчлэх, дөрөвдүгээрт, дахин нөхцөл байдлын тайланг бэлтгэх, тавдугаарт, хотын хөгжлийн төлөвлөгөө хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах гэсэн үе шаттайгаар хэрэгжсэн байна.

Беларусын жишээн дээр нэг онцлог нь хэд хэдэн хотыг нэг үзүүлэлтээр харьцуулж гаргах аль эсвэл нэг хотыг олон үзүүлэлтээр гаргах байдлаар тайланг өөр өөр загвараар боловсруулсан байна.

Их Британи улсын туршлага

Их Британи улсын хувьд 2013-2016 онд сонгогдсон таван хотод туршилт хөтөлбөр “Хүүхдийн эрхийн түншүүд”-ийг хэрэгжүүлсэн бөгөөд 2016-2017 онд Белфастын хатан хааны их сургууль дээр түшиглэж хөтөлбөрийн үнэлгээг хийсэн байна. Улмаар 2017 онд “Хүүхдэд ээлтэй хот болон хүй нэгдлүүд” гэсэн санаачлага өргөжиж хэрэгжсэн байна. 2018-2020 онд 30 гаруй хотыг хамарч өргөжсэн байна.

Тус улсын хувьд хүүхдэд ээлтэй хотын хүрээнд

- Хүүхдэд нөлөөлөх шийдвэрийн талаар саналаа хэлэх
- Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх урам зоригийн дэмждэг байх
- Эрүүл мэнд, боловсрол, тээвэр болон бусад үйлчилгээг авах
- Аюулгүй байдлаа мэдэрч, ялгаварлан гадуурхалт, хор хөнөөлөөс хамгаалагдсан байх
- Олон нийтийн газар зугаалж, бусад хүүхдүүдтэй чөлөөтэй уулздаг нөхцөлийг бүрдүүлэхэд анхаарсан байна.

Тус хөтөлбөр хэрэгжихээс өмнө нөхцөл байдлын шинжилгээг хийхэд гол хүчин чармайлтыг гаргасан байна. Энэ хүрээнд суурь нөхцөлөө тодорхойлох судалгаа хийх, фокус групп ярилцлага явуулах, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах, үйл ажиллаганы төлөвлөгөөг эргэн харж сайжруулах байдлаар эхэлсэн байдаг.

Стратеги төлөвлөгөө дагаж гарсан байна. Стратеги гарахаас өмнө хүүхдийн үйлчилгээний хамтын ажиллагааны тухай хууль 2015 онд батлагдаж, түүний дагаж “Хүүхэд болон залуучуудын 2017-2027 оны стратеги төлөвлөгөө” боловсруулагджээ.

Тус санаачлага бүхэлдээ амжилттай хэрэгжихэд UNICEF -ийн үүрэг оролцоо өндөр байсан. “Хүүхдийн эрхийн линз” үйл ажиллагааны хэрэгжүүлэх хүрээг тодорхойлж өгсний дараа хүүхдийн эрхийн үндсэн дээр тулгуурласан алсын харааг боловсруулахад тусласан байдаг.

UNICEF-ийн зүгээс тасралтгүй дэмжлэг, зөвлөмж хүргэж, оролцогч талуудыг амжилтад хүрэхэд, орон нутгийн хүний нөөцийг чадавхжуулах ажлыг хийсэн байна.

Казахстан улсын туршлага

1996 онд

Казахстан улсын тухайд тус санаачлагад нэгдэх ажил нөхцөл байдлын судалгааг захиргааны статистик мэдээлэл болон нас насны хүүхдүүдийг судлахаас эхэлсэн байна. Хүүхдэд ээлтэй хот байна гэдэг нь хүүхэд бүрт дараах эрхийг хангах явдал юм. Үүнд:

- Хотынхоо талаар санал бодлоо илэрхийлэх
- Хотынхоо шийдвэрт нөлөөлөх
- Гэр бүл, нийгмийн амьдралд оролцох
- Эрүүл мэнд, боловсрол, орон байр зэрэг суурь үйлчилгээг авах
- Цэвэр ус ууж, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан орчинд амьдрах
- Мөлжлөг, хүчирхийлэл, дарамт шахалтаас хамгаалагдах
- Ногоон орчинд амьтан, ургамалтай ойр байх
- Бие даан гудамж талбайгаар аюулгүй алхах
- Найз нөхөдтэйгээ уулзаж тоглох
- Бохирдолгүй орчинд амьдрах
- Соёл, олон нийтийн арга хэмжээнд оролцох
- Хотын тэгш эрхтэй иргэн байж, арьс өнгө, угсаа гарал, шашин, орлого, жендэр, хөгжлийн бэрхшээлээс үл хамааран бүх үйлчилгээг хүртэх асуудал багтана.

Хүүхдэд ээлтэй хотын санаачлага эхэлсний дараа Казахстаны Сатпаев, Саран, Семей, Уст-Каменогорск зэрэг хотууд 2008 оноос эхлэн нэгдсэн байна (UNICEF, 2015). Одоогоор 21 хотод тус санаачлага хэрэгжиж эхлээд байна. Тус санаачлагыг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд дараах ажлуудыг хийх ёстой болдог. Үүнд:

1. Хүүхдийн оролцоог хангах
2. Хүүхдэд ээлтэй эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх
3. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах стратеги боловсруулах
4. Хүүхдийн эрхийг хангах хамтын ажиллагааны механизмыг ажлуулах
5. Хүүхдэд үзүүлж буй нөлөөг хэмжиж үнэлэх
6. Хүүхдийн төсөвтэй болох
7. Хотын хүүхдийн нөхцөл байдлын талаар тогтмол тайлан гаргах
8. Хүүхдийн эрхийг сурталчилан таниулах
9. Хүүхдийг өмгөөлөх бие даасан бүтэц, нэгжийг хөгжүүлэх орно.

Казахстан улсын хувьд хүүхдийн эрхийг хангах чиглэлд орон нутгийн удирдлагын бүтэц, үйл ажиллагаанд үнэлгээ хийхээс эхэлсэн байна. Эндээс хотын засаглалын асуултуудыг дараах бүлэгт хуваасан. Үүнд:

- Хотын бодлого боловсруулахад хүүхдийн оролцоо
- Нийгмийн үйлчилгээ, хамгаалал;

- Боловсрол;
- Чөлөөт цаг, спорт;
- Тээврийн хэрэгсэл;
- Байгаль орчны нөхцөл байдал;
- Нийгмийн эрүүл мэнд;
- Хот төлөвлөлт, нийтийн аж ахуйн ажил;
- Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ.

Үүний дараа салбарын бодлого, үйл ажиллагааны хөтөлбөрт үнэлгээ хийх ажлаас эхэлсэн бөгөөд шалгуур үзүүлэлтүүдийг эрүүл мэнд, хүүхдийн аюулгүй байдал болон амьдрах орчин, нийгмийн тэгш байдал, боловсрол гэсэн дөрвөн үндсэн хэсгээс бүрдэж байсан. Үнэлгээг хийхдээ 8-12 болон 13-17 насны сургуулийн насны хүүхдүүдийн хүрээнд хийсэн байна. Судалгааны асуултуудыг тийм үгүй гэсэн хариулттай байхаар асуусан байна.

Асуулгын бүтэц нь

- Миний тоглоом болон соёлын үйл ажиллагаа
- Миний оролцоо болон иргэншил
- Миний аюулгүй байдал болон хамгаалал
- Миний эрүүл мэнд болон амьдрах орчин
- Миний боловсрол
- Миний хувийн амьдрал гэсэн бүлгүүдтэй.

Судалгааг авахдаа хүүхдэд илүү ойлгомжтой энгийн байх тал дээр анхаарч асуулгыг боловсруулсан байна. Асуулгын үр дүнд тулгуурлан орон нутгийн төрийн байгууллага, хүүхэдтэй ажилладаг экспертүүд, хүүхдүүд, эцэг эх олон нийт рүү чиглэсэн тайлан гарах ёстой. Нэг чухал хэсэг нь судалгаанд оролцсон хүүхдүүдтэй үр дүнгээ хуваалцаж, тэдний хэлсэн санал, үзэл бодлыг хэрхэн тусгаж үнэлэснийг харуулах нь чухал болохыг олон улсын зөвлөмжүүдэд заасан байдаг.

Ном зүй

1. Хүүхдийн эрхийн тухай Конвенц (1989) НҮБ
2. Egli V. 2020. "Social Relationships, Nature, and Traffic: Findings from a Child-Centred Approach to Measuring Active School Travel Route Perceptions." In *Children's Geographies*, 667–683.
3. Jane Jacobs. 1961. *Death and Life of Great American Cities*.
4. Nelya Rakhimova. 2022. "Measuring child-friendly cities: developing and piloting an indicator assessment tool for sustainable neighborhood planning." *Journal of Urbanism*.
5. Newman. 2016. "Theory of Urban Fabrics: Planning the Walking, Transit/public Transport and Automobile/motor Car Cities for Reduced Car Dependency." *The Town Planning Review* 429–458.
6. U.S. Census Bureau. 2019. "American Community Survey 1-Year Estimates."
7. UNICEF. 2019. "Child-friendly situation analysis and data." Cologne.
8. UNICEF. 2015. "Initiative implementation methodology for the Republic of Kazakhstan." Astana.
9. UNICEF. 1992. *United Nations Convention on the Rights of the Child*. UNICEF.
10. UNICEF. United Kingdom. 2017. "Child friendly cities and communities in the UK."
11. Woolcock, Geoff, and Wendy Steele. 2008. *Child-Friendly Community Indicators – a Literature Review. Urban Research Program*. Griffith University.
12. Пинхейро, Пауло Сержио. 2001. *Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлийн дүр зураг*. Улаанбаатар.
13. Working Paper Series Education Section Programme Division United Nations Children's Fund New York, NY, USA. p: 4